ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 98, Kasım 2019, s. 355-374

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.36798>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
19.08.2019

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
29.11.2019

Muhammet YILMAZ

Amasya Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi, Temel Eğitim Bölümü
muhammetinpostasi@gmail.com

Doç. Dr. Adem BAYAR

Amasya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü
adembayar80@gmail.com

ÖZEL EĞİTİM SINIFLARINDA GÖREV YAPAN ALAN DIŞI ÖĞRETMENLERİN YAŞADIĞI ZORLUKLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİNİN İNCELENMESİ

Öz

Bu araştırma, alanı dışında geçici görevlendirme yoluyla özel eğitim sınıfında çalışan öğretmenlerle yapılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu 2018-2019 eğitim öğretim yılı itibari ile Tokat ili Erbaa ilçesindeki devlet okullarına ait özel eğitim sınıflarında görev yapmakta olan 10 öğretmenden oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Bu araştırma nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde olgubilim deseni kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların yaşadığı zorluklar için beş ana tema tespit edilmiştir. Bu temalar; fiziksel ortam, mesleki, öğrenci kaynaklı, meslektaşlarla ilgili ve veli kaynaklı zorluklardır. Katılımcılar yaşadıkları zorluklara ilişkin sınıflarda fiziki düzenlemeler yapılması, özel eğitim sınıflarına öğrenci özelliklerine uygun materyaller temin edilmesi, öğretmenlere kaynak kitap temin edilmesi ve hizmet içi eğitim faaliyetleri düzenlenmesi, özel alt sınıfların fazla olduğu okullarda rehber öğretmen ve sağlık çalışanı istihdam edilmesi, veliler için birebir eğitim, psikolojik destek ve sosyal aktivite programları düzenlenmesi gibi birtakım önerilerde bulunmuşlardır.

Anahtar kelimeler: zorluk, özel eğitim, alan dışı

EXAMINATION OF THE DIFFICULTIES EXPERIENCED BY TEACHERS WORKING IN SPECIAL EDUCATION CLASSROOMS OUT OF THEIR FIELD AND SOLUTION SUGGESTIONS

Abstract

This study has been conducted with teachers working in special education class by means of temporary assignment outside the field. As of the 2018-2019 academic year, the study group consists of 10 teachers working in special education classes belonging to public schools in Erbaa district of Tokat province. A semi-structured interview form has been used as a data gathering tool. This research has been carried out with a qualitative research approach and organized by phenomenologic research design. Five main themes have been formed for the difficulties of the participants. The names of themes are physical environment, professional, student-related, colleagues-related, and parents-related difficulties. The participants have offered some suggestions such as making physical arrangements in the classrooms related to their difficulties, providing materials suitable for the characteristics of the students to special education classes, providing source books to teachers and arranging in-service training activities, employing guidance teachers and health workers in schools where special sub-classes are in excess, arranging one-on-one education, psychological support and social activity programmes.

Keywords: difficulty, special education, out of field

GİRİŞ

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) 2023 vizyon belgesinde özel eğitime yönelik hedeflerden bir tanesini “Özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilere yönelik hizmetlerin kalitesi arttırılacak” şeklinde belirtmiştir. Ayrıca Milli Eğitim Temel Kanunu’nda ilköğretim görmek her Türk vatandaşının hakkı olduğu ve özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için özel tedbirler alınacağı ilkeleri yer almaktadır. Bu kapsamda normal gelişim gösteremeyen öğrenciler için özel eğitim uygulamaları hayata geçirilmiştir. Özel eğitim hizmetlerine yönelik olarak çıkartılmış olan 573 numaralı Kanun Hükmünde Kararname (KHK)’de özel eğitim gerektiren bireylerin eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için özel olarak yetiştirilmiş personel, geliştirilmiş eğitim programları ve yöntemleri ile onların özelliklerine uygun ortamlarda sürdürülen eğitim özel eğitim olarak tanımlanmıştır (MEB, 1997). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’nde özel eğitimin amacı: Türk Milli Eğitiminin genel amaç ve temel ilkeleri esas alınarak; özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin eğitim ihtiyaçları, yeterlilikleri, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda kapasitelerini en üst düzeyde kullanmaları, üst öğrenime, meslek hayatına ve toplumsal yaşama hazırlanmalarını amaçlar, şeklinde açıklanmıştır. Aynı yönetmelikte bahsedilen Türkiye’deki özel eğitim uygulamalarından bazıları kaynaştırma eğitimi, evde eğitim, hastanede eğitim, özel eğitim sınıfları, özel eğitim okul ve kurumlarıdır (MEB, 2018).

Türkiye’de özel eğitim hizmetleri erken çocukluk döneminden başlayarak her tür ve kademede öğrenciler için verilmektedir. Öğrenci, yetersizlik durumuna göre normal gelişim gösteren akranlarıyla bir arada bulunduğu kaynaştırma eğitimi uygulamalarından yararlanmakta ya da özel eğitim ihtiyacı olan akranlarıyla birlikte özel sınıflarda öğrenim görmektedir. Kaynaştırma eğitimi uygulamalarında eğitim faaliyetleri sınıf veya branş öğretmeni tarafından yürü-

tülürken özel eğitim sınıflarında özel eğitim öğretmenleri öğrencinin eğitim faaliyetlerinden sorumludur. Özel eğitim öğretmenliği kadrosunda çalışan öğretmenler lisans eğitimini iştme, görme veya zihinsel engelliler öğretmenliği alanlarından mezun olan öğretmenlerden oluşmakla birlikte sınıf öğretmenliği alanından mezun olup alan değişikliği yoluyla özel eğitim kadrosuna geçmiş öğretmenler de bu alanda kadrolu olarak görev yapmaktadır. Yılmaz (2018)'in da çalışmasında belirttiği gibi Türkiye'de kamu ve özel sektörde özel eğitim hizmetlerinin yaygınlaşması ve üniversitelerin birçoğunda özel eğitim bölümlerinin bulunmasına karşın engelliler için gerekli norm ihtiyacı yeterince karşılanmamıştır.

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde özel eğitim hizmetlerinin bu alanda açılan kurumlarda yürütüldüğü gibi normal öğrencilerin öğrenim gördüğü okullarda açılan özel alt sınıflarda da verilmekte olduğu ve özel eğitim sınıflarının açılmasının Özel Eğitim Değerlendirme Kurulu Raporu doğrultusunda resmi ve özel okullarda il veya ilçe özel eğitim hizmetleri kurulunun teklifi doğrultusunda Valilik Oluru ile yapıldığı belirtilmektedir (MEB, 2018). Aynı yönetmelikte özel eğitim sınıfları ile ilgili olarak; aynı tür yetersizliği olan öğrencilere birleştirilmiş sınıf uygulaması ile eğitim yapılacağı, sınıf mevcudunun zihinsel engelliler için en fazla 10, otizmli öğrenciler için en fazla 4 öğrenciden oluşacağı, özel eğitim sınıflarında özel eğitim öğretmenin yanı sıra ilkökulda din kültürü ve ahlak bilgisi, ortaokulda din kültürü ve ahlak bilgisi, görsel sanatlar, müzik, beden eğitimi ve meslek derslerine alan öğretmenlerinin gireceği belirtilmiştir. Eğitim Kurumları Yönetici ve Öğretmenlerin Norm Kadrolarına İlişkin Yönetmelikte özel eğitim sınıflarında görevlendirilecek öğretmen sayısına ilişkin bilgiler verilmiştir. Anasınıfları ile anasınıfları hariç olmak üzere, her derece ve türdeki eğitim kurumlarında orta ve ağır düzeyde zihin engelliler ile otizmli öğrenciler için açılan her sınıf veya şube için 2, ilkökul ve ortaokul kademesinde hafif düzeyde zihin engellilere yönelik açılan her sınıf veya şube için 2 öğretmen görevlendirileceği belirtilmektedir (MEB, 2014). Normal sınıflardaki öğrenci ve öğretmen sayıları ile özel eğitim sınıflarındaki sayılar karşılaştırıldığında özel eğitimin zorluğu görülmektedir. Özel eğitim sınıflarına öğretmen görevlendirilirken iki öğretmenin bulunduğu sınıflardaki öğretmenlerden birinin zihinsel engelliler öğretmenliği lisans programından mezun, diğerinin farklı bir lisans programından mezun öğretmenlerden oluşmasının bilgi paylaşımı açısından yararlı olacağı ifade edilmektedir (Gönüldaş, 2017).

Ülkemizde 2012 yılında 4+4+4 olarak nitelendirilen ve toplamda 12 yıllık süreci kapsayan zorunlu eğitime geçilmiştir. İlkokulun beş yıldan dört yıla indirilmesi norm fazlası sınıf öğretmeni sorununu ortaya çıkarmıştır. Özel eğitim alanındaki ihtiyacın karşılanması ve norm fazlası sınıf öğretmeni sorununun giderilmesi açısından norm fazlası durumunda olan öğretmenlere alan değişikliği yoluyla özel eğitim öğretmenliğine geçiş hakkı verilmiştir (Öğülmüş, 2014).

Ergül, Baydık ve Demir (2013) çalışmalarında özel eğitim için düzenlenen sertifika programlarının iyileştirilmesinin son derece önemli olduğunu, ortalama 45 günlük programlar ile bu alana atanan öğretmenlerin özel gereksinimi olan öğrencilere ne derece faydalı olabileceğinin tartışılması gerektiğini ayrıca branş öğretmenlerinin de özel eğitim sınıflarında çalışmaya başlamadan önce yoğun hizmet içi eğitim programlarına katılmaları gerektiğini belirtmektedirler. Aydın (2017) ise çalışmasında mezuniyet alanı özel eğitim olmayan ve usta öğreticilik belgesi ile bu alana görevlendirilen öğretmenlerin lisans eğitimi göz önüne alınarak uygun yaş ve düzeydeki öğrencilere eğitim vermeleri; erken çocukluk döneminde okul öncesi mezunu olanların, akademik çalışma yapabilecek düzeyde olan öğrenciler için de sınıf öğretmenliği mezunu olanların görev almasının uygun görüldüğünü ifade etmektedir. Öğülmüş (2014) çalışmasında, Tür-

kiye’de ve Dünya’da özel eğitim alanındaki gelişmelerle birlikte engelli bireylerin eğitiminde önemli görevleri olan nitelikli öğretmenlere olan ihtiyacın giderek arttığını belirtmektedir.

Özel eğitimde çalışan öğretmenler psikolojik olarak normal eğitimde çalışan öğretmenlere göre daha fazla etkilenmektedir. Özel eğitim sürecinde yer alan bireylerin engelli olması ve ailelerin beklentileri alanda çalışan öğretmenlerin sorumluluğunu artırmaktadır. Bu durum öğretmenlerde strese yol açmaktadır (Kocaman, 2018). Beklentisi yüksek olan veli ile öğretmen arasında iletişim sorunları oluşmakta ve bu durum çatışmalara neden olmaktadır. Veli beklentisinin yanı sıra öğrencide gelişimin yavaş olması öğretmen motivasyonunu etkilemektedir. Öğretmenin işini etkili bir şekilde yerine getirebilmesi başaracağına olan inancı ile ilişkilidir (Karahan ve Balat, 2011). Bu yüzden özel eğitim alanında çalışan öğretmenlere mesleki benlik saygılarını ve umut düzeylerini artırmaya dönük hizmet içi eğitim faaliyetleri yapılması ve psikososyal destek hizmetleri verilmesinin olumlu neticeler verebileceği belirtilmektedir (Harmankaya, 2018). Bunun yanı sıra özel eğitim öğretmenlerinin psikolojik dayanıklılık ve mesleki sosyal destek düzeylerinin artırılmasına yönelik tedbirler alınabileceği ve hizmet içi eğitimler yoluyla öğretmenlerin gelişimlerinin sürdürülebileceği ifade edilmektedir (Karakuş, 2017). Ayrıca özel eğitim öğretmenlerine meslekte motive edici çalışmaların önemi ve bu tür etkinliklerin düzenlenmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır (Cantimer, 2015). Özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin kendine yeter hale gelmesi ve sosyalleşmeleri ancak onlara sağlanacak eğitim ile mümkün olacaktır (Acar, 2000). Öğrenci oyalanmaya çalışılmamalı, sorumluluğu başka öğrencilere verilememelidir (Kutlu, 2018).

Alanyazında özel eğitimle ilgili çalışmalar son yıllarda artmaya başlamıştır. Özyürek (2008) çalışmasında özel eğitim öğretmen yetiştirme programlarındaki eksikliklerden bahsetmektedir. Kaya (2013) veli ve öğretmenlerin sürekli iletişim halinde olmasını ve öğrencinin doğru alana ve işe yerleştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Akıncı (2016) mesleğe yeni başlayan özel eğitim öğretmenlerinin daha az tükenmişlik yaşamaları için mesleki uyum eğitimini önermektedir. Gülay (2017) öğretmenler için dil ve iletişimbecerilerinin desteklenmesi adına hizmet içi eğitimler düzenlenebileceğini ifade etmektedir. Karaman (2018) öğretmenlerin ailelere çalışmalar yaparak sosyal destek alt boyutları hakkında bilgilendirme yapabileceğini belirtmektedir. Koçak (2018) ise özel eğitim kurumunda çalışan özel eğitim öğretmenleri ile alan dışı öğretmenlerin yeterlilikleri ile ilgili yaptığı araştırmada on beş farklı yeterlilik alanına göre alan öğretmenleri ile alan dışı öğretmenler karşılaştırmıştır. Karşılaştırma sonucuna göre birçok konuda alan dışı öğretmenlerin kendilerini yetersiz hissettiği belirtilmiş ve mesleki yeterliliklerinin artırılması için öneriler geliştirilmiştir.

Son yıllarda özel eğitime verilen önem giderek artmaktadır. 2018 yılında yayınlanan Millî Eğitim Bakanlığı 2023 vizyon belgesinde özel eğitim başlığı altında; adalet temelli yaklaşımı güçlendirmek için hayata zihinsel veya fiziksel dezavantajlarla devam eden öğrencilerin hakkına sahip çıkmanın öncelikler arasında olduğu belirtilmiştir. Ayrıca özel gereksinimli öğrencilerin akranlarıyla bir arada yaşama kültürünü destekleyen özel bir bakışın eğitim sisteminde kurgulamanın önemi vurgulanmıştır. Bu anlayış doğrultusunda Türkiye’de özel eğitim alanında yapılacak olan reformların amacına ulaşabilmesi için sorunların doğru tespit edilmesi ve doğru çözüm stratejileri geliştirilmesi gerekir. Bu çalışma 2018-2019 eğitim öğretim yılında özel eğitim sınıfında görevlendirilmiş olan alan dışı öğretmenlerin görüşleriyle gerçekleştirilerek sorunun nedeni ve çözüm yolları derinlemesine incelenmeye çalışılmıştır.

İlgili alanyazında özel eğitim alanında ve özel eğitim kadrosunda çalışan (alan mezunu veya alan değişikliği yoluyla atanmış) öğretmenler için çalışmalar bulunmasına karşın çeşitli nedenlerle geçici görevlendirme yapılarak bu sınıflarda çalışan öğretmenlerle yapılmış herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Araştırmacılar çalışma sonucunda elde edilen bulguların ve geliştirilen çözüm önerilerinin değişim sürecinde olan MEB ve eğitim araştırmacıları için faydalı olacağına inanmaktadır.

Çalışmanın amacı özel eğitim sınıflarında çeşitli nedenlerle görevlendirme yapılarak çalışan alan dışı öğretmenlerin yaşadığı zorlukları derinlemesine incelemek ve çözüm önerileri geliştirmektir. Bu amaca uygun olarak çalışma süresince araştırmacılar tarafından aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Öğretmenlerin zorluk kavramına ilişkin algıları nelerdir?
2. Özel eğitim sınıflarında çalışan alan dışı öğretmenler hangi zorluklarla karşılaşmaktadır?
3. Özel eğitim sınıflarında çalışan alan dışı öğretmenlerin yaşadıkları zorlukların üstesinden gelinmesi için neler yapılabilir?

YÖNTEM

Bu çalışma nitel araştırma yaklaşımı ile gerçekleştirilmiştir. Lichtman (2013) bilimsel araştırmalarda derinlemesine bilgi edinmek için nitel araştırma yaklaşımının gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Nitel araştırmayı, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel bilgi toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlamak mümkündür (Yıldırım, 1999). Nitel araştırma yaklaşımı sosyal bilim alanlarında neden-sonuç ilişkisi yerine, sosyal gerçekliği kendi içinde ve ortamında bütünsel ve derinlemesine inceleyen yorumlayıcı yaklaşım olarak ortaya çıktığı görülmektedir (Husen, 1994; Yıldırım ve Şimşek, 1999). Bu araştırma nitel araştırma yaklaşımlarından olgubilim deseni çerçevesinde yürütülmüştür. Nitel araştırma yaklaşımlarından olgubilim deseni, yaşanmış deneyimi değerlendirmeye odaklanan bir yöntemdir (Jasper, 1994; Miller, 2003). Olgubilim deseni, farkında olunan ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olunmayan olgulara odaklanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Olgularla günlük yaşantıda sık sık karşılaşılrsa da bu tanışıklık onların tam olarak anlaşıldığı anlamına gelmez. İnsanlara tümüyle yabancı olmayan aynı zamanda da tam anlamının kavranamadığı olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için olgubilim iyi bir araştırma zemini oluşturmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Olgubilim deseni, yapılandırılmamış ya da yarı-yapılandırılmış görüşme teknikleri kullanılarak araştırılan olgu açıklanmaya çalışılır (Wimpeny ve Gass, 2000).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu oluşturulurken nitel araştırma desenine uygun olarak benzeşik örneklem tekniği kullanılmıştır. Bu örneklem yöntemi, evrenden araştırmanın problemi ile ilgili olarak benzeşik bir alt grubun-durumun seçilerek çalışmanın burada yapılmasını tanımlar (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2008; Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu bağlamda çalışma grubu, 2018-2019 eğitim öğretim yılı itibari ile Tokat ili Erbaa ilçesindeki devlet okullarına ait özel eğitim sınıflarında görev yapmakta olan 10 öğretmenden oluşmaktadır. Katılımcıların kimlikleri gizli tutulmuş ve katılımcılar K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9 ve K10 şeklinde kodlanmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmacılar verileri toplamak amacıyla çalışmada yarı yapılandırılmış mülakat tekniğini kullanmışlardır. Yarı yapılandırılmış mülakatlarda bazı sorular önceden hazırlanır bazı sorular da mülakat esnasında katılımcıların söylemlerine göre şekillenir (Patton, 2010). Bu sebeple mülakat soruları görüşme öncesinde hazırlanmış olup görüşme esnasında katılımcılardan gelen cevaplara göre mülakatlardaki soru sırasının değiştirilmesi ya da ek sorular eklenmesi söz konusudur. Çalışmada kullanılan mülakat soruları için gerekli uzman görüşleri alınmış ve pilot uygulaması yapılarak mülakat formunun son haline ulaşılmıştır. Katılımcıların uygun oldukları zamanda çalıştığı kurumlar ziyaret edilerek yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Mülakatlar 15 ila 35 dakika arasında sürmüştür. Katılımcılardan izin alınarak görüşme süresi ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Ses kaydına izin vermeyen katılımcılar için soru cevap şeklinde görüşme yapılmış ve görüşme esnasında alınan cevaplar yazılmıştır. Ses kaydı alınan katılımcıların söyledikleri birebir Word belgesine aktarılarak yazılı metin haline dönüştürülmüştür.

Elde edilen ham veriler betimleyici bakış açısına göre analiz edilmiştir. Betimsel analizin amacı ham verilerin okuyucunun anlayacağı ve isterse kullanabileceği bir biçime sokulmasıdır. Betimsel çözümlemede elde edilen veriler daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Bu çözümlemede görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir (Altunışık, Coşkun, Yıldırım ve Bayraktaroğlu 2001; Yıldırım ve Şimşek, 2005).

Araştırmacıların Rolü

Son yıllarda devlet okullarında özel eğitim gereksinimli çocuklar için açılan özel alt sınıf sayısı gittikçe artmaktadır. Okulların fiziki yapısına bağlı olarak sınıf açamadığı durumlarda imkânı yeterli olan okullara öğrenciler taşınmaktadır.

Araştırmacılarından bir tanesi bünyesinde özel eğitim sınıfları bulunan temel eğitim kurumunda yönetici olarak görev yapmaktadır. Özel eğitim öğretmeni yetersizliği sebebi ile bu sınıflarda alan dışından öğretmenler çeşitli nedenlerle görevlendirilmiştir. Özel eğitim okullarında da halen kadrolu özel eğitim öğretmeni istihdamı sağlanamaması nedeniyle alanı özel eğitim olmayan öğretmenler özel eğitim sınıflarına görevlendirilmektedir. Bu durum eğitim programlarının başarıya ulaşması ve öğretmenlerin öğrenme faaliyetlerini gerçekleştirmesinde bazı sorunları ortaya çıkarmaktadır.

İkinci araştırmacı ise alanı gereği özel eğitim okullarını sık sık ziyaret etmekte ve okul müdürlerinin görevlendirme öğretmenleri ile ilgili bazı söylemlerine şahit olmaktadır. Araştırmacı okulda karşılaşılan güçlükleri bir de öğretmenlerin bakış açıları ile görmek istemektedir. Bundan dolayı ilgili çalışmayı yapmaya karar vermiştir.

BULGULAR

Araştırma sonuçlarından elde edilen bulgular bu bölümde tablolar halinde ve doğrudan alıntılar yapılarak verilmiştir. Bulgular araştırma sorularındaki sıralamaya göre ele alınmıştır. İlk olarak katılımcılara ait demografik özellikler incelenmiş ve Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Öğretmenlere Ait Demografik Özellikler

		f	%
Cinsiyet	Kadın	8	80
	Erkek	2	20
	<i>Toplam</i>	<i>10</i>	<i>100</i>
Yaş	20 – 30 yaş	5	50
	31 – 40 yaş	5	50
	<i>Toplam</i>	<i>10</i>	<i>100</i>
Kıdem	1 – 5 yıl	2	20
	6 – 10 yıl	4	40
	11 – 15 yıl	4	40
	<i>Toplam</i>	<i>10</i>	<i>100</i>
Öğrenci Özelliği	Hafif Zihinsel Engelli	3	30
	Otistik	7	70
	<i>Toplam</i>	<i>10</i>	<i>100</i>
Lisans Eğitimi	Sınıf Öğretmenliği	8	80
	Türkçe Öğretmenliği	1	10
	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	1	10
	<i>Toplam</i>	<i>10</i>	<i>100</i>
Görevlendirme Nedeni	Norm Fazlası	6	60
	Aile Birliği	4	40
	<i>Toplam</i>	<i>10</i>	<i>100</i>

Tablo 1’deki veriler incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmenlerin %70’inin kadın olduğu, %50’sinin 21-30 yaş aralığında, %50’sinin 31-40 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Mesleki kıdem olarak değerlendirildiğinde %20 1-5 yıl aralığında, %40 6-10 yıl aralığında ve %40 katılımcının da 11-15 yıl aralığında olduğu görülmektedir. Katılımcıların %30’u hafif zihinsel engeli bulunan öğrencilerin bulunduğu sınıfta görevlendirilmişken %70’i otistik çocukların bulunduğu sınıflarda görev yapmaktadır. Katılımcılardan %80’i lisans eğitimini Sınıf Öğretmenliği alanında yapmışken, %10 katılımcı Türkçe Öğretmenliği, %10 katılımcı da Sosyal Bilgiler Öğretmenliği mezunudur. Lisans mezuniyet durumu bulguları sadece sınıf öğretmenliği alanında değil farklı alan mezunu öğretmenlerin de çeşitli nedenlerle özel eğitim sınıflarında görevlendirildiğini göstermektedir. Katılımcıların görevlendirme nedeni %60 oranında norm fazlalığı nedeniyle yapılmışken %40 katılımcı bulunduğu yerleşim biriminde alanında boş norm bulunmamasından dolayı veya aile birliği mazeretine bağlı olarak özel eğitim sınıfında görevlendirildiğini belirtmiştir. Görevlendirme nedenine ait bulgular özel eğitim sınıflarında görevlendirmelerin norm fazlalığı dışında nedenlere bağlı olarak da yapıldığını göstermektedir.

Araştırmacılar araştırmanın ilk sorusuna uygun olarak “Öğretmenlerin zorluk kavramına ilişkin algıları nelerdir?” sorusuna yanıt aramış ve elde edilen veriler analiz edilmiştir. Katılımcıların zorluk kavramını; çaresizlik, bilgi eksikliği, ne yapacağını bilememe, çabalama, hedefe ulaşamama, amaçları gerçekleştirilememe, dönüt alamama, engel, sıkıntı, sonuç alamama, yetersiz kalma ve fırsat kelimesi veya kelime gruplarıyla açıkladıkları bulunmuştur. Katılımcı görüşlerinin analizi Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Zorluk Kavramına İlişkin Algıları

Tema	Kod	f	%	Örnek Cümle
Zorluk kavramı	Çaresizlik	3	30	“Zorluk kavramı; herhangi bir durum karşısında çaresizlik.” (K7).
	Bilgi eksikliği	3	30	“Genellikle bilgi sahibi olamamak.” (K3).
	Ne yapacağını bilememe	3	30	“Zorluk ne yapacağımı bilememe durumu.” (K3)
	Çabalama	2	20	“Daha çok çalışıp ya da araştırıp ekstra çaba sarf etmen gereken bir kavram.” (K8).
	Hedefe ulaşamama	2	20	“Hedeflere ulaşamamak, öğrencileri olduğundan daha üst seviyeye taşıyamamak.” (K5).
	Amaçları gerçekleştirememe	2	20	“Amaçlarımızı gerçekleştirememek.” (K1).
	Dönüt alamama	2	20	“Dönüt alamamak olabilir benim için zorluk.” (K2).
	Engel	2	20	“Her anlamda önüme çıkan engel.” (K4).
	Sıkıntı	1	10	“Yapılması gereken bir işin yapılamaması, sıkıntıyla karşılaşılması.” (K1).
	Sonuç alamama	1	10	“Sonuç alamama bence.” (K2).
Zorluk kavramı	Yetersiz kalma	1	10	“Yani karşılaştığım probleme çözüm yolları üretememek, yetersiz kalmak.” (K5).
	Fırsat	1	10	“Bizim için fırsattır bir bakıma zorluklar.” (K10).

Araştırmaya katılan öğretmenlerin zorluk kavramına ilişkin algılarına yönelik sorular analiz edildiğinde %30 oranında çaresizlik, bilgi eksikliği ve ne yapacağını bilememe sözcükleri ile kendilerini ifade ettikleri bulunmuştur. Katılımcılar %20 oranında çabalama, hedefe ulaşamama, amaçları gerçekleştirememe, dönüt alamama ve engel sözcükleri ile kavrama ilişkin görüşlerini ifade ederken, %10 oranında sıkıntı, sonuç alamama, yetersiz kalma ve fırsat sözcükleri ile düşüncelerini ifade ettikleri bulunmuştur.

Katılımcılar genellikle olumsuz ifadelerle kavrama ilişkin algılarını belirtirken, K10'un “Bir işte zorluk ile karşılaşmak demek işin kesintiye uğraması, yavaşlaması ya da durması anlamına gelir bence. Zorlukla karşılaşınca yeni öğrenme alanları çıkar aslında karşımıza. Bizim için fırsattır bir bakıma zorluklar.” sözleri dikkat çekicidir.

Diğer katılımcıların görüşleri benzer ve birbirini destekler niteliktedir. Örneğin bir katılımcıya ait görüş aşağıda yer almaktadır.

Ya zorluk deyince, yorulma, bir şeylerle baş edebilme değil de uğraşıp uğraşıp da sonuç alamama bence. Mesela çok zorlansam da ortaya bir şey çıktığı zaman o benim için çok zorluk olmuyor. Mutlu oluyorum. Ama sonuç alamazsam bir şeylerle uğraşıp uğraşıp onun sonucunda olumlu bir şey olmazsa ya da bana göre olumsuzsa o sonuç o zor oluyor benim için (K2, bireysel görüşme, Aralık 2018).

Zorluk başa çıkamadığım şey anlamında görürüm. Her anlamda önüme çıkan engel ondan sonra, problemlerim genel itibarıyla budur bende zorluk. Başa çıkmakta zorlandığım durum (K4, bireysel görüşme, Aralık 2018).

Zorluk denince aklıma çözümsüzlük geliyor. Yani karşılaştığım probleme çözüm yolları üretememek, yetersiz kalmak (K5, bireysel görüşme, Aralık 2018).

Araştırmacılar araştırmanın ikinci sorusunda “Özel eğitim sınıflarında çalışan alan dışı öğretmenler hangi zorluklarla karşılaşmaktadır?” sorusuna yanıt aramış ve elde edilen veriler analiz edilmiştir. Katılımcılardan alınan cevaplar doğrultusunda; fiziksel ortam kaynaklı, mesleki, öğrenci kaynaklı, meslektaşlarla ilgili ve veli kaynaklı zorluklar olmak üzere 5 tema oluşturulmuştur. Araştırmanın 2. sorusuna yönelik katılımcı görüşlerinin analizi Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların Özel Eğitim Alanında Yaşadığı Zorluklar

Tema	Kod	f	%	Örnek Cümle
<i>Fiziksel ortam kaynaklı zorluklar</i>	Masa-sıra	6	60	“Öğrenci masası normal öğrencilerle aynı, farklı olması lazım.” (K6).
	Sınıf boyutu	6	60	“Sınıfımız otizm öğrencisi için çok dikkat dağıtıcı ve çok büyük” (K5).
	Bina yapısı	4	40	“Şu an bulunduğumuz okul bu şekilde (özel eğitime uygun) inşa edilmediği için problemler çıkıyor.” (K1).
	Uygulama sınıfı	1	10	“Uygulama sınıfının bulunmaması bizim için büyük bir güçlük arz ediyor.” (K6).
	Asansör	1	10	“Bir tane çocuğumuz var çok zor yürüyor. Asansör olabilir.” (K8).
	Revir	1	10	“Sağlık sorunları sıklıkla yaşanan bir okuldayız. Bu nedenle revir de olmalı bir sağlık çalışanı mutlaka olmalı burada.” (K3).
<i>Mesleki Zorluklar</i>	Eğitim	9	90	“Çalışma şartlarımız özel eğitimde çalışıyor olduğumuz için özel eğitim alanı eğitimi almamış olmamız bizim için bir zorluk.” (K1).
	Materyal	9	90	“Öğretim materyalleri yeterli değil kesinlikle. Öğretim materyallerini kendimizin temin etmemiz bekleniyor.” (K1)
	Ders kitabı	6	60	“Ders kitaplarına değinecek olursak; ders kitapları yetersiz ve güncellikten uzak. Ayrıca her ders için ders kitabı da yok.” (K10 HFZ).
	Öğretmene kaynak	5	50	“En çok elimizde bir kaynak yok ya da bize eğitim verecek herhangi bir kişi yok mesela burada.” (K3).
	Mesleki doyum	5	50	“Sınıf öğretmeniyken sürekli değişen kazanımlarınızla devamlılık esasken özel eğitimde bir harf öğretmek için aylar hatta yıllar harcamak mesleki doyumumu çok olumsuz etkiliyor.” (K10).
	Öğle arası	4	40	“Normal öğrenciler öğlen arasına çıkabiliyor ama özel eğitim öğrencilerinin öğle arası çok büyük sıkıntılar oluşturuyor.” (K7).
	Psikolojik	3	30	“Uğraşıp uğraşıp da ilerleme göremediğim zaman psikolojik anlamda yılgınlık, başaramıyorum, yapamıyorum hissi oluşturuyor.” (K5).
	Öğrencileri tanınamama	3	30	“En önemlisi de çocukları tanıyıp otizmin ne olduğunu anlamak, anlamlandırmak, onların bize alışması ki bu iki ayı geçti.” (K4).
<i>Öğrenci Kaynaklı Zorluklar</i>	Sağlık sorunları	7	70	“Tabi çeşitli hastalıkları oluyor mesela çocukların kendilerine göre. Epilepsi oluyor.” (K9).
	Dikkat	5	50	“Öğrencilerimizde ciddi dikkat problemi var. Onların ilgisini sürekli diri tutabilmek gerçekten ama gerçekten zor.” (K10).
	Öğrenci özelliği	5	50	“Özel eğitimde şey var; çok fazla sevgiyi veriyorsun, hissediyor ama her çocukta bunu göremiyorsun. Çocuklar da çok farklı psikolojik olarak da çok farklı.” (K2).
	Devamsızlık	5	50	“Öğrencilerin devam problemi çok sorun oluyor.” (K6).
	İletişim	5	50	“Konuyla ilgili bir karşılık bekledim ama yeri geliyor yüzüne dahi bakmıyor. Göz teması bile kurmuyor.” (K7).
	Takip	4	40	“Teneffüste de öyle öğle arasında da öyle. Yaşadığımız en büyük sıkıntı bu. Sürekli takip. Sorumluluğu çok fazla.” (K3).
	Saldırganlık	4	40	“Bu çocuklar kendilerini ifade edemediği için saldırgan davranışlar sergiliyorlar.” (K4).
	Eğitime başlama	2	20	“Şimdiye kadar mont giymeyi öğrenememiş, çıkarmayı öğrenememiş bunların hepsini birden öğretiyor olmak.” (K2).

Meslektaşlarla İlgili Zorluklar	Alan öğretmeni	4	40	“Yeterli sayıda kadrolu öğretmenimiz yok. Bu dezavantaj bizim açımızdan, doğru. Tecrübe de göremiyorsunuz.” (K9).
	Sağlık çalışanı	3	30	“Yine aynı şekilde okulumuzda bir sağlık ekibimiz yok.” (K6).
	Rehber öğretmen	2	20	“Bize yardımcı olabilecek, bizi rahatlatabilecek okulun bir psikoloğu, rehber öğretmeni olsa bize daha fazla yardımcı olabilir.” (K5).
	Yardım	2	20	“Özel eğitim öğretmenlerinin kendilerinin gelip ‘Hocam, yapılması gereken şeyler şunlar, şunlar. Şunları yapacaksınız, ben sizi bu konuda bilgilendireyim.’ demeleri gerekirdi.” (K7).
	Rehber personel	1	10	“Bence rehberlerin en az iki yıllık bir çocuk gelişimi filan okumuş, çocuğun gelişiminden haberdar birilerinin olması gerekir.” (K8).
	İş birliği	1	10	“Rehabilitasyonlarla ilgili benim aklıma kemiren şeyler oluyor. Sanki daha sıkı iletişimde olmamız gerekir.” (K2).
Veli Kaynaklı Zorluklar	Beklenti	6	60	“Gelecekle ilgili beklentileri yok denecek kadar az.” (K10).
	Kabullenme	6	60	“Okuma yazmayı öğrenemeyecek durumda olduğunu kabullenmek istemiyor veli.” (K8).
	Müdahale	4	40	“İstmeden belki bilmiyorum derslerimize her zaman müdahale etmek istiyorlar.” (K6).
	Bilinçsiz	4	40	“Eve gittiğinde aynı tutarlılığı veliler sergileyemiyorlar veya veliler bu konuda yeterince bilinçli değiller.” (K1).
	İlgisizlik	4	40	“Biraz kendime zaman ayırayım biraz kafam dinlensin şeklinde çocuğu buraya getiriyormuş gibi bir algım oldu yani.” (K3).
	Duygusal yaklaşım	2	20	“Anne baba duygusuyla davrandıkları için bu yönden zorluk yaşıyorum.” (K9).
	Gelecek kaygısı	1	10	“Korkuyorlar, gelecek kaygıları var.” (K4).

Araştırmaya katılan öğretmenlerin yarı yapılandırılmış mülakat sorularına verdikleri cevaplardan özel eğitim alanında yaşadığı zorluklar 5 temada toplanmıştır. Temalara göre bulgular aşağıda gösterilmiştir.

Birinci tema, fiziksel ortam kaynaklı zorluklar olarak belirlenmiştir. Temaya bağlı olarak 6 kod oluşturulmuştur. Bu kodlar frekansına göre; masa-sıra, sınıf boyutu, bina yapısı, uygulama sınıfı, asansör ve revir olarak sıralanmaktadır. Katılımcılar %60 oranında öğrenci masa sıralarının uygun olmadığı, %60 oranında sınıfların boyutunun uygun olmadığı, %40 oranında bina yapısının uygun olmadığı, %10 oranında uygulama sınıfının olmaması, %10 oranında asansör bulunmaması ve %10 oranında revir olmamasından dolayı zorluk yaşadığını belirtmişlerdir. Bu tema ve kodlarla ilgili katılımcı görüşlerinden bazıları aşağıda örnek olarak verilmiştir.

Araştırmalarım sonucunda özel eğitim öğrencilerinin bulunduğu sınıfların daha küçük, öğrencilerin eğitim sürecinde dikkatini dağıtacak hiçbir şeyin olmadığı alanlar olması gerektiğini öğrendik. O şekilde değil sınıflarımız, çok geniş (K1, bireysel görüşme, Aralık 2018).

Fiziki yetersizlikleri düşündüğümüz zaman aklıma ilk olarak evin banyosunu mutfak olarak kullanmak geliyor. Normal ilköğretim sınıfında sıradan öğrenciler için hazırlanmış bir sınıfta eğitim vermek ciddi sıkıntılar çıkartıyor (K10, bireysel görüşme, Aralık 2018).

Fiziki olarak düşündüğümüzde bir uygulama sınıfı gerektiriyor. Yani uygulama anlamında bizim derslerimiz tamamıyla toplumsal yaşam sosyal yaşam becerilerini içeren günlük yaşamı içeren dersler. Bunlarda uygulama sınıfının bulunmaması bizim için büyük bir güçlük arz ediyor (K6, bireysel görüşme, Aralık 2018).

İkinci tema, mesleki zorluklar olarak belirlenmiştir. Temaya bağlı olarak 8 tane kod oluşturulmuştur. Bu kodlar frekansına göre; eğitim, materyal, ders kitabı, öğretmene kaynak, mesleki doyum, öğle arası, psikolojik ve öğrencileri tanımama şeklinde sıralanmaktadır. Katılımcılar %90 oranında özel eğitim alanında eğitim ihtiyacının bulunduğunu, %90 oranında öğretim materyali eksikliği bulunduğunu, %60 oranında ders kitabı eksikliği bulunduğunu, %50 oranında öğretmene yardımcı kaynak kitap eksikliği bulunduğunu, %50 oranında mesleki doyumunun etkilendiğini, %40 oranında öğle arası saatlerinin uzun olmasından kaynaklı sorunlar olduğunu, %30 oranında psikolojik olarak yıprandığını, %30 oranında öğrenci özelliklerini bilmediklerinden zorluklar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu tema ve kodlara ilişkin katılımcı görüşlerinden bazı örneklerle aşağıda yer verilmiştir.

Özel eğitim konusunda bir lisans eğitimi almadım, iş başında öğreniyoruz. Orada da öğrenirken çocuklar için dezavantaj oluyor (K9, bireysel görüşme, Aralık 2018).

Dersler tamamen yabancıydı, öğrenci grubunun özelliklerini bilmiyordum. Elimde kaynak olacak herhangi bir yol gösterici kılavuz yoktu (K6, bireysel görüşme, Aralık 2018).

Biraz psikolojik olarak yoruluyorum ben. Acaba verdiğim şey doğru değil mi? Veremiyorum diye psikolojik bir zorluk yaşıyorum (K2, bireysel görüşme, Aralık 2018).

Üçüncü tema, öğrenci kaynaklı zorluklar olarak belirlenmiştir. Temaya bağlı olarak 8 kod oluşturulmuştur. Bu kodlar frekansına göre; sağlık sorunları, dikkat, öğrenci özelliği, devamsızlık, iletişim, takip, saldırganlık ve eğitime başlamaşeklinde sıralanmaktadır. Katılımcılar %70 oranında öğrencilerin sağlık sorunları, %50 oranında öğrencilerde dikkat problemlerinin olduğunu, %50 oranında her öğrencinin kendine has özelliği olduğunu, %50 oranında devamsızlık sorunu olduğunu, %50 oranında öğrenci ile iletişim kurma sorunları yaşandığını, %40 oranında öğrenciyi sürekli takip etmek gerektiğini, %40 oranında öğrencilerde saldırganlık davranışının olduğunu ve %20 oranında eğitime geç başlamadan kaynaklanan zorluklar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu tema ve kodlarla ilgili katılımcı görüşlerinden bazılarına örnek olarak aşağıda verilmiştir.

Çeşitli hastalıkları oluyor mesela çocukların kendilerine göre. Epilepsi oluyor. Bunlarla ilgili mesela o an nasıl, ne verebiliriz? Hastalığı geçirdiği an hangi tür yardımı yapabiliriz? Bunları bilsek tabii ki daha iyi bir eğitim verebiliriz (K9, bireysel görüşme, Aralık 2018).

Okula gelmesi gereken öğrencimiz devamsızlık yapıyor. Burada da büyük problem yaşıyoruz. O çocuklara kazandırmak çok uzun süreç alırken unutmaları çok kısa sürüyor. Bu yüzden devamsızlık yapması bizim her şeyi başa sardırıyor (K3, bireysel görüşme, Aralık 2018).

Öğrencimizin bir tanesi hiçbir şekilde konuşmuyor. Dil gelişimi hiçbir şekilde yok. İletişim kuramıyoruz kendisiyle. Bir tanesi de söylediklerimizi tekrar ediyor sadece taklit becerisi var onun dışında sorduğumuz sorulara cevap vermiyor (K1, bireysel görüşme, Aralık 2018).

Bu çocuklar kendilerini ifade edemediği için saldırgan davranışlar sergiliyorlar. Ya da ağlama, takıntılı, hani benle böyle sıkıntılı davranışlar sergiliyor. Ya kendine vuruyor ya sana vuruyor çocuk (K4, bireysel görüşme, Aralık 2018).

Dördüncü tema, meslektaşlarla ilgili zorluklar olarak belirlenmiştir. Temaya bağlı olarak 6 kod oluşturulmuştur. Bu kodlar frekansına göre; alan öğretmeni, sağlık çalışanı, rehber öğretmen, yardım, rehber personel ve iş birliği şeklinde sıralanmaktadır. Katılımcılar %40 oranında alan öğretmeni eksikliğinden, %30 oranında sağlık çalışanı eksikliğinden, %20 oranında rehber öğretmen bulunmamasından, %20 oranında istedikleri yardımı görememe konusundan, %10 oranında rehber personellerin eğitim düzeyinden, %10 oranında benzer durumdaki kurumlarla yeterince iletişim kurulmamasından kaynaklı zorluklar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu tema ve kodlarla ilgili katılımcı görüşlerinden bazılarına örnek olarak aşağıda yer verilmiştir.

Okulumuz özel eğitimin yoğun olduğu bir okul ama kadrolu öğretmeni az benim gördüğüm. Yeterli miktarda deneyiminden faydalanacağım bir öğretmen yok (K9, bireysel görüşme, Aralık 2018).

Bir öğrencimiz dışarıda düştü kafası yarıldı. Ambulans çağırdık ama o gelene kadar ne yapılmalıydı, başında biz yapabileceğimiz şeyleri yaptık ama burada bir profesyonel bir kişinin olması gerekiyor (K3, bireysel görüşme, Aralık 2018).

Bize yardımcı olabilecek, bizi rahatlatabilecek okulun bir psikoloğu, rehber öğretmeni ol- sa bize daha fazla yardımcı olabilir (K5, bireysel görüşme, Aralık 2018).

Beşinci tema, veli kaynaklı zorluklar olarak belirlenmiştir. Temaya bağlı olarak 7 kod oluşturulmuştur. Bu kodlar frekansına göre; beklenti, kabullenme, müdahale, bilinçsizlik, ilgisizlik, duygusal yaklaşım ve gelecek kaygısı şeklinde sıralanmaktadır. Katılımcılar %60 oranında velilerin beklentisinden kaynaklı zorluklar yaşadığını, %60 oranında çocuğunun durumunu kabullenemediğini, %40 oranında öğretmene müdahale etme problemi olduğunu, %40 oranında yeterince bilinçli olmadığını, %40 oranında ilgisiz olduklarını, %20 oranında duygusal yaklaşımdan dolayı çocuklarına yardımcı olamadıklarını ve %10 oranında çocuklarıyla ilgili gelecek kaygısı taşımalarından kaynaklanan zorluklar yaşadıklarını -belirtmişlerdir. Bu tema ve kodlara ilişkin katılımcı görüşlerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

Gelecekle ilgili beklentileri yok denecek kadar az olduğu için onların eğitim-öğretimde sürekli canlı kalmalarını sağlamak imkânsız gibi bir şey (K10, bireysel görüşme, Aralık 2018).

Öğrenci velilerinin beklentilerinin çok yüksek olması. Öğrencinin kazanamayacağı kazanımını kazanmasını istiyorlar (K1, bireysel görüşme, Aralık 2018).

Okuma yazmayı öğrenemeyecek durumda olduğunu kabullenmek istemiyor veli (K8, bireysel görüşme, Aralık 2018).

Ya hiç ilgilenmiyorlar ya da vereceğin ödev kadar karışan veliler var. Ya ilgisiz ya aşırı ilgili hiç orta hallisi yok yani (K8, bireysel görüşme, Aralık 2018).

Anne baba duygusuyla davrandıkları için bu yönden zorluk yaşıyorum (K9, bireysel görüşme, Aralık 2018).

Araştırmacılar araştırmanın üçüncü sorusuyla “Özel eğitim sınıflarında yaşanan sorunların çözümü için neler yapılabilir?” sorusuna yanıt aramış ve elde edilen veriler analiz edilmiştir.

Katılımcılardan alınan cevaplar doğrultusunda; fiziksel ortam kaynaklı, mesleki, öğrenci kaynaklı, meslektaşlarla ilgili ve veli kaynaklı zorluklara ilişkin çözüm önerileri olmak üzere 5 tema oluşturulmuştur. Temalara uygun olarak kodlar belirlenmiş ve aynı kavramı ifade eden

katılımcı sayısına göre frekanslar belirlenmiş ve yüzdelere oluşturulmuştur. Araştırmanın 3. sonucuna yönelik katılımcı görüşlerinin analizi Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Katılımcıların Özel Eğitim Alanında Yaşadığı Zorluklara İlişkin Çözüm Önerileri

Tema	Kod	f	%	Örnek Cümle
Fiziksel Ortam Kaynaklı Zorluklara İlişkin Çözüm Önerileri	Masa-sıra	5	50	"İlgisini çekebilecek sahiplenebileceği bir masası olması gerekirdi." (K6).
	Bina yapısı	4	40	"İlk başta inşa edilirken ayrıcalıklı olarak inşa edilmesi gerektiğini düşünüyorum." (K1).
	Uygulama sınıfı	2	20	"Mesela mutfak sınıfı, lavabo olabilir. Ya da uygulama sınıfı bölüm bölüm ayrı." (K9)
	Sınıf boyutu	2	20	"Ve alanın küçülmesi gerekiyor gerçekten özel eğitim normal sınıflar gibi olmaz." (K4).
	Oyun alanı	2	20	"Çocukların orada kaliteli vakit geçirebileceği alanlar yapılabilir. Mesela kapalı oyun parkları..." (K1).
	Revir	1	10	"Okulda bir revir olsa çok iyi olur bence." (K8).
	Asansör	1	10	"Yürüyemeyen öğrenciler için asansör kesinlikle şart." (K8).
Mesleki Zorluklara İlişkin Çözüm Önerileri	Materyal	9	90	"Bir etkinlik yapıyoruz, iki etkinlik yapıyoruz ama bize daha çok etkinlik lazım. Daha çok materyal lazım." (K5).
	Eğitim	7	70	"Bize hizmet içi eğitim şeklinde bir şey verilmeliydi." (K3).
	Kaynak	5	50	"Örneğin Hece yöntemiyle resimlerle okuyorum kitapları var. Bu kitaplardan bence bulunması lazım." (K2).
	Öğle arası	2	20	"En azından öğle araları kısaltılabilir." (K3).
Öğrenci Kaynaklı Zorluklara İlişkin Çözüm Önerileri	Okula devam	3	30	"Okul idaresi öğretmen ve veli iş birliği içerisinde sıkı bir takiple bu devamsızlıklar en başta yenmemiz gerekiyor." (K6).
	Dil terapisi	3	30	"O alanda da dil-konuşma terapisi olacak." (K7).
	Erken eğitim	3	30	"Mümkün olduğunca çocuğun da ailenin de eğitimine erken başlanmalı." (K5).
Meslektaşlardan Kaynaklanan Zorluklara İlişkin Çözüm Önerileri	Sağlık çalışanı	5	50	"Ani yaralanmalar, kazalar olabilir. Bu durumda okulda hazır bulunan sağlık görevlisinin olması, ilk yardımcının olması da çok faydalı olur diye düşünüyorum." (K5).
	Rehber öğretmen	4	40	"Bir sağlık çalışanı ve bir rehber öğretmen olmalı." (K3).
	Paylaşım	2	20	"Birazcık daha paylaşımcı olmayı ben ön plana çıkartıyorum." (K4).
	İş birliği	1	10	"Rehabilitasyonlarla ilgili benim aklıma kemiren şeyler oluyor. Sanki daha sıkı iletişimde olmamız gerekirken olmuyormuşuz gibi geliyor." (K2).
Veli Kaynaklı Zorluklara İlişkin Çözüm Önerileri	Birebir eğitim	6	60	"Biz öğrenciyle nasıl birebir çalışıyorsak birebir konuşuyorsak velilere bire bir eğitimler, bire bir çalışmalar yapmak durumundayız." (K5).
	Seminer	3	30	"Bilinçlendirmeliyiz. Seminerler yapılabilir." (K9).
	Psikolojik destek	3	30	"Tanı konulduğundan itibaren çocuğa bu tanı konulunca öncelikle bence veli hem psikolojik desteğe hem de eğitime alınmalı." (K1).
	Okul-veli iş birliği	3	30	"Sorunları, iletişim eksikliklerini gidermek lazım, işbirliğini artırmak lazım." (K9).
	Sosyal aktivite	3	30	"Ailelerini de mutlu edecek bir şeyler olsun istiyorum. Zaten hayatları zor geçiyor." (K2).
	Örnek gösterme	2	20	"Açıklayıcı, sevdirci, örneklerle veliler daha çok bundan etkileniyor." (K4).
	Grup terapisi	1	10	"Bu öğrencilerin velilerin hepsine grup terapisi yapılabilir." (K2).
	Dönüt	1	10	"Birazcık da şey belirsizliği var. Sınıfa giriyor öğretmen ama yapıyor? Yani

verme			bu çocuklarla ne yapıyor? Yani bu konuda da bilgi verilebilir velilere. Açıklayıcı.” (K4).
Aile koçu	1	10	“Ayrıca aileye yol göstermek ve yardımcı olmak için samimi iş yapabilecek kişiler görevlendirilebilir. Aile koçu gibi diyebiliriz.” (K10).
Toplumsal bilinç	1	10	“Toplumdaki her bireyin bilinçlendirilmesi gerekiyor.” (K1).

Çözüm önerilerine yönelik oluşturulan birinci temada, fiziksel ortam kaynaklı zorluklara ilişkin öğretmenlerin çözüm önerileri incelenmiştir. Temaya bağlı olarak 7 kod oluşturulmuştur. Bu kodlar frekansına göre; masa-sıra, bina yapısı, uygulama sınıfı, sınıf boyutu, oyun alanı, revir ve asansör olarak sıralanmaktadır. Katılımcıların %50’si öğrenci masa ve sıralarının öğrenci özelliğine uygun olarak temin edilmesi gerektiğini, %40’ı özel eğitim öğrencilerinin bulunduğu okulların bina yapısının öğrenci özelliklerine uygun olarak inşa edilmesi gerektiğini, %20’si okullarda uygulama sınıfı bulunması gerektiğini, %20’si otizm sınıflarının küçük ve dikkat çekicilerden arındırılmış olarak düzenlenmesi gerektiğini, %20’si öğrenciler için kapalı oyun alanları oluşturulması gerektiğini, %10’u okullarda revir bulunması gerektiğini ve %10’u bedensel engeli olan çocuklar için asansör bulundurulması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu tema ve kodlarla ilgili katılımcı görüşlerinden bazıları örnek olarak aşağıda gösterilmiştir.

Uygulama sınıfı kesinlikle hazırlanmalı diye düşünüyorum. Ortak kullanabileceğimiz bir sınıf (K6, bireysel görüşme, Aralık 2018).

En başından okullar o öğrencilerin gereksinimlerine göre inşa edildiğinde o çocukların orada kaliteli vakit geçirebileceği alanlar yapılabilir. Mesela kapalı oyun parkları... Aynı bir oda ayrılabilir. Şu an mesela kış şartlarında öğrenciler dışarıya çıkmak istiyorlar, çıkamıyorlar, çıkanlar da hasta oluyor, okula devam problemi yaşıyorlar (K1, bireysel görüşme, Aralık 2018).

Okulda bir revir olsa çok iyi olur bence. Geçenlerde bir öğrencimiz düştü çenesinde hafif kayma oldu orada işi bilen eğitimini almış biri olsa çok iyi olur (K8, bireysel görüşme, Aralık 2018).

Çözüm önerilerine yönelik oluşturulan ikinci temada, öğretmenlerin yaşadığı mesleki zorluklara yönelik çözüm önerileri incelenmiştir. Temaya bağlı olarak 4 kod oluşturulmuştur. Bu kodlar frekansına göre; materyal, eğitim, kaynak ve öğle arası şeklinde sıralanmaktadır. Katılımcıların %90’ı özel eğitim sınıflarındaki öğretim materyali eksikliklerinin giderilmesini, %70’i özel eğitim alanında görevlendirilen öğretmenlere eğitimler verilmesi gerektiğini, %50’si öğretmene yardımcı kitapların temin edilmesini ve %20’si öğle aralarının kısaltılması veya kaldırılmasını belirtmişlerdir. İlgili tema ve kodlara ilişkin katılımcı görüşlerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

Özel öğretim öğrencilerine hangi kazanım verilecek belirlenmeli ve ona göre materyal düzenlenmeli, fiziki ortam düzenlenmeli. Çünkü bu öğrenciler söylediğin zaman algılayabilen öğrenciler değil. Mutlaka tutacak. Mutlaka görecektir. Ondan kaynaklı şeyleri düzenlemiş olabilirler. Yani özellikle de özel eğitim materyalleri konusunda (K7, bireysel görüşme, Aralık 2018).

Öncelikle her alanda kendi öğretmeninin görev yapması tabi ki en doğrusu ama biz bu alana görevlendirildiysek bu alanda da bir hizmet içi eğitime alınmalıyız. Ya da kılavuz kitap, etkinlik kitabı gibi kaynaklarla biraz daha desteklenmeliyiz (K5, bireysel görüşme, Aralık 2018).

En azından öğle araları kısaltılabilir. Ders sayısı azaltılamaz herhalde böyle yasal bir şey. Öğleden sonra mesela ders olmasa, sadece 4 saat ya da 5 saat şeklinde olsa daha verimli olur diye düşünüyorum (K3, bireysel görüşme, Aralık 2018).

Çözüm önerilerine yönelik oluşturulan üçüncü temada, öğrenci kaynaklı zorlukların çözümü için öğretmen görüşleri incelenmiştir. Temaya bağlı olarak 3 kod oluşturulmuştur. Bu kodlar frekansına göre; okula devam, dil terapisi ve erken eğitim şeklinde sıralanmaktadır. Katılımcıların %30'u öğrencinin okula devamının sağlanması gerektiğini, %30'u öğrencilerin dil-konuşma terapisi eğitimi alması gerektiğini ve %30'u özel eğitim gerektiren çocuklar için eğitime erken başlanması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu tema ve kodlarla ilgili katılımcı görüşlerinden bazıları örnek olarak aşağıda gösterilmiştir.

Okul idaresi öğretmen ve veli iş birliği içerisinde sıkı bir takiple bu devamsızlıklar en başta yenmemiz gerekiyor bence (K6, bireysel görüşme, Aralık 2018).

Bu çocukların düzenli olarak konuşma ve dil terapistinden eğitim alması gerekiyor (K4, bireysel görüşme, Aralık 2018).

Mümkün olduğunca çocuğun da ailenin de eğitimine erken başlanmalı (K5, bireysel görüşme, Aralık 2018).

Çözüm önerilerine yönelik oluşturulan dördüncü temada, meslektaşlardan kaynaklı zorlukların çözümü için öğretmen görüşleri incelenmiştir. Temaya bağlı olarak 4 kod oluşturulmuştur. Bu kodlar frekansına göre; sağlık çalışanı, rehber öğretmen, paylaşım ve iş birliği şeklinde sıralanmaktadır. Katılımcıların %50'si özel eğitim öğrencilerinin yoğun olduğu okullarda sağlık çalışanı bulunması gerektiğini, %40'ı rehber öğretmen bulunması gerektiğini, %20'si meslektaşlar arasında paylaşımın artırılması gerektiğini ve %10'u özel eğitim kurumlarının iletişim içerisinde olması gerektiğini belirtmişlerdir. İlgili tema ve kodlarla ilgili katılımcı görüşlerinden bazıları aşağıda örnek olarak verilmiştir.

Ani yaralanmalar, kazalar olabilir. Bu durumda okulda hazır bulunan sağlık görevlisinin olması, ilk yardımcının olması da çok faydalı olur diye düşünüyorum (K5, bireysel görüşme, Aralık 2018).

Kurum için özellikle rehber öğretmen bir özel eğitim kurumunda mutlaka olmalı diye düşünüyorum (K1, bireysel görüşme, Aralık 2018).

Birazcık daha paylaşımcı olmayı ben ön plana çıkartıyorum. Yani evet kimse dört dörtlük değildir. Daha paylaşımcı olmalıyız ve bunun altında art niyet aramadan yapmalıyız (K4, bireysel görüşme, Aralık 2018).

Çözüm önerilerine yönelik oluşturulan beşinci temada, veli kaynaklı zorlukların çözümü için öğretmen görüşleri incelenmiştir. Temaya bağlı olarak 10 kod oluşturulmuştur. Bu kodlar frekansına göre; birebir eğitim, seminer, psikolojik destek, okul-veli iş birliği, sosyal aktivite, örnek gösterme, grup terapisi, dönüt verme, aile koçu ve toplumsal bilinç şeklinde sıralanmaktadır. Katılımcıların %60'ı velilere öğrenciler gibi birebir eğitim verilmesi gerektiğini, %30'u seminerler yapılması gerektiğini, %30'u psikolojik destek sağlanması gerektiğini, %30'u okul veli işbirliğinin artırılması gerektiğini, %30'u veliler için sosyal aktiviteler düzenlenmesi gerektiğini, %20'si kendi durumunda olanlarla ilgili örnekler gösterilmesi gerektiğini, %10'u grup terapisinin faydalı olabileceğini, %10'u eğitim faaliyetleri ile ilgili dönütler verilmesi gerektiğini, %10'u aile koçu uygulaması yapılabileceğini ve %10'u toplumdaki diğer bireylerin de bi-

linçlendirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu tema ve kodlarla ilgili katılımcı görüşlerinden bazıları aşağıda örnek olarak sunulmuştur.

Hepsini bir yere toplayıp da seminer tarzında değil. Birebir olabilir velilere (K2, bireysel görüşme, Aralık 2018).

Mesela ayda bir defa olabilir, okulun bir servisi bir etkinliği olsa bir yere gidilse ama okul dışında velilerle birlikte, veliler birbirleriyle öğrencilerle zaman geçirirler. Bu onlar için çok güzel olabilir (K5, bireysel görüşme, Aralık 2018).

Ayrıca aileye yol göstermek ve yardımcı olmak için samimi iş yapabilecek kişiler görevlendirilebilir. Aile koçu gibi diyebiliriz (K10, bireysel görüşme, Aralık 2018).

Öncelikle toplumdaki bütün ebeveynlerin bilinçlendirilmesi gerekiyor. Çünkü hepimizin çocuğu özel bir çocuk olabilir (K10, bireysel görüşme, Aralık 2018).

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışma MEB'e bağlı okullarda kadrolu olan ve alanı özel eğitim olmayıp özel eğitim sınıflarında geçici görevlendirme ile çalışan öğretmenlerle yapılmıştır. Literatürde geçici görevlendirme ile çalışan öğretmenlerle yapılmış herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu durum çalışmanın orijinallliğini göstermektedir. Dolaylı olarak bakılırsa araştırma bulguları daha önce özel eğitim öğretmenleri veya alan değişikliği ile özel eğitime geçmiş olan kadrosu özel eğitim olan öğretmenler üzerinde yapılmış bazı çalışmalarla benzerlik göstermektedir. Koçak (2018) ve Kutlu (2018)'nin yaptığı çalışmalarda bulgular öğretmenlerin eğitim almamış olması, öğrenci ile iletişim sorunları, rehber öğretmen desteği, binanın özel eğitime uygun olmadığı yönünden benzer şekildedir. Katılımcıların mesleki doyumunu etkilediği bulguları Yılmaz (2018) tarafından alan değişikliği yoluyla özel eğitim alanına geçen öğretmenlerle yapılan çalışmadaki bulguları destekler niteliktedir. Dere (2009)'nin çalışmasında aile bireylerinin çocuğunun durumunu kabullenme ilişkisi incelenmiştir. Bu çalışmada da velilerle ilgili öğretmenler tarafından belirtilen zorluklar arasında kabullenme önemli bulgular arasındadır. Öğretmenlerin ailelerle ilgili görüşlerinden elde edilen bilgiler bazı araştırmalardaki bulgularla benzer özellikler göstermektedir. Arslan (2011)'in çalışmasında kabullenme davranışının aileler için zorlu bir süreç olduğu ayrıca otizmin toplum tarafından bilinmediği bulgularına ulaşılmıştır. Bu araştırma bulguları arasında toplumsal bilinçlendirme yapılmasının gerektiği yer almaktadır. Çalık, Yılmaz, Şentürk, Akdeniz ve Sertbaş (2015) çalışmalarında otistik çocukların sportif aktivite yapmasının ailelerdeki gelecek kaygısının azalttığı sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışmada ailelerin gelecek kaygısı olduğu bulgular arasındadır. Yazıcı (2017) çalışmasında özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin toplumdaki bireylerden ve devletten beklentilerinin olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu araştırmaya katılan öğretmenler velilerle yaşadığı zorlukların sebebi olarak veli beklentisini önemli oranda belirtmişlerdir. Yıldız (2017) tarafından yapılan çalışmada özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin çocuğunun eğitimine katılımının artırılması gerektiği ifade edilmiştir. Bu araştırma bulguları arasında okul veli iş birliğinin artırılması ve velilere dönüt verme yer almaktadır.

MEB 2023 vizyonunda da özel eğitimi ayrı başlıkta vermesi bu alana olan yatırımların artacağına göstergelerinden bir tanesidir. Özel eğitim sınıfları özel eğitim kurumlarında veya normal okullarda özel alt sınıf şeklinde açılmaktadır. Bu sınıflarda görevlendirilecek yeterince kadrolu öğretmen bulunmamasından dolayı alan mezunu olmayan öğretmenler alan değişikliği

usulüyle veya geçici görevlendirme yoluyla bu sınıflara görevlendirilmektedir. Çalışmada geçici görevlendirme yoluyla bu sınıflarda derse giren 10 öğretmenin görüşleri alınarak özel eğitim sürecine ilişkin yaşanan zorluklar ve çözüm önerileri araştırılmıştır. Katılımcı öğretmen görüşlerinden elde edilen veriler doğrultusunda yaşanan zorluklar ve çözüm önerileri 5'er temada işlenmiştir ve bulgular bölümünde detaylı olarak gösterilmiştir. Özel eğitim alanındaki kadrolu öğretmen istihdamı tamamlanana kadar bu sınıflarda çeşitli gerekçelerle farklı alanlardan öğretmenlerin görevlendirmesinin devam edeceği öngörülmektedir. Özel eğitim sınıflarında görevlendirilen alan dışı öğretmenlerin görüşlerinden elde edilen bulgular uygulayıcılar için rehber niteliğindedir. Halen özel eğitim hizmetleri veren okul veya kurumlar hizmetlerin kalitesinin artırılması için araştırma bulgularına göre kurumlarını değerlendirip eksikliklerini telafi yoluna gidebilir. Araştırma bulgularından hareketle araştırmacılar tarafından aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir.

- Özel eğitim hizmetinin bulunduğu kurumların bina yapısı ve sınıf boyutu öğrenci özelliklerine uygun olarak düzenlenmelidir. Bu kurumlar fiziki yapı olarak bütünüyle evrensel tasarıma uygun olmalıdır.
- Özel eğitim öğrencilerinin masa ve sıraları öğrencinin sahipleneceği ve uzun süre rahatlıkla vakit getirebileceği şekilde tasarlanmalıdır. Ayrıca öğrencilere günlük yaşam becerilerinin kazandırılabilmesi ve materyal yönünden zengin uygulama sınıfları oluşturulmalıdır.
- Öğrencilerin birden fazla sağlık sorununun bulunması nedeniyle bu öğrencilerin yoğunlukla bulunduğu kurumlarda revir ve sağlık çalışanı bulundurulmalıdır. Bu sayede öğrencilere acil durumlarda uzman müdahalesinin erken yapılmış olmasının yanı sıra ilaç takibi gerektiren öğrencilerin tedavileri de yakından izlenmiş olacaktır.
- Özel eğitim sınıfları ders aracı yönünden zenginleştirilmelidir. Öğrencilerin özelliklerine uygun olarak materyaller devlet tarafından temin edilmeli, hafif düzey zihinsel öğrenciler için ders kitapları oluşturulmalı ve bu sınıflarda görev alacak öğretmene yardımcı kaynak kitaplar temin edilmelidir.
- Özel eğitim sınıflarında görevlendirilen öğretmenlerin yeterlilikleri hizmet içi eğitimler yoluyla artırılmalıdır. Hizmet içi eğitim faaliyetlerinde, öğrencileri tanıma, öğrenci ile iletişim kurma ve öğretim materyali geliştirmenin yanı sıra ilk yardım ve sağlık bilgisi eğitimleri de verilmelidir.
- Özel eğitimdeki öğrencilerin devamsızlık sorununun en aza indirilmesi için çalışmalar yapılmalıdır. Öğrencilerin sağlık sorunları nedeniyle devamsızlık oranlarının yükseldiği göz önüne alındığında bu öğrencilerin yoğunlukta olduğu okullarda sağlık çalışanı olması devamsızlıkları azaltabilecek bir etkiye sahip olabilir.
- Özel eğitimde öğrenim gören öğrencilerde konuşma becerilerinde yetersizlikler sıklıkla karşılaşılan durumlar olduğu için bu öğrencilerin konuşma ve dil terapistine gitmeleri yönünde çalışmalar yapılmalıdır. Ayrıca bu sınıflardaki öğretmenlere konuşma ve dil gelişimi üzerine eğitimler verilmelidir.
- Özel eğitim öğrencilerinin yoğun olduğu okul veya kurumlarda öğretmen ve veliye psikolojik destek sağlanması açısından rehber öğretmen bulundurulmalıdır.
- Özel eğitim hizmetleri veren resmi ve özel kurumların iş birliği yapması yönünde çalışmalar yapılmalıdır. Kurumlar arası iş birliğinin birden fazla kurumdan eğitim alan öğrenciye olumlu katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

- Öğrenci velilerine seminerler yapılmasının yanı sıra birebir eğitim ve psikolojik destek almalarını sağlayacak çalışmalar yapılmalıdır. Toplu yapılan seminerler yüzeysel olabileceği için velinin ihtiyacına dönük birebir eğitimlere daha ağırlık verilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.
- Öğrenci velileri ile okullar arasındaki iş birliği güçlendirilmeli ve velilere yönelik sosyal aktivite programları düzenlenmelidir.
- Velilere grup terapisi ve aile koçu uygulaması yapılabilir.
- Özel eğitim sürecinden geçmiş ve yetişkinlik çağında bulunan bireylerden eğitim faaliyetlerinden olumlu sonuçlar alınmış olanlar velilere örnek olarak gösterilmelidir.
- Toplumdaki tüm bireylerin farkındalık düzeyinin artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır.
- Erken tanı ve erken eğitimin önemine binaen aile hekimlikleri tarafından her doğan çocuğun gelişimi takip edilmeli ve özel durumları tespit edilenlerin eğitim sürecinin başlatılması için yönlendirmeler yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Akıncı M. (2016). Özel Eğitim Kurumlarında (Rehabilitasyon) ve Devlet Okullarında Çalışan Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeyleri. Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Yıldırım, E. ve Bayraktaroğlu, S. (2001). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri. Adapazarı: Sakarya Kitabevi.
- Arslan, S. (2011). İstanbul'da Otistik Çocuklar Eğitim Merkezlerindeki Öğrenci Ebeveynlerinin Yaşamları Boyunca karşılaştıkları Sorunların İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Aydın S. (2017). Özel Eğitim Kurumlarında Yaşanan Eğitsel-Yönetsel Yetersizlikler ve Çözüm Önerileri. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Büyüköztürk Ş., Çakmak E.K., Akgün Ö. E., Karadeniz Ş. ve Demirel F. (2008). Bilimsel Araştırma Yöntemleri, 2.Basım, Pegem A, Ankara.
- Cantimer G. G. (2015). Özel Eğitim Gereksinimli Çocukların Öğretmenlerinin Mesleki ve Matematik Öğretim Özyeterlilik Algılarının Belirlenmesi. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Çalık F., Yılmaz A., Şentürk U., Akdeniz H. ve Sertbaş, K. (2015). Otistik Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Durumluluk ve Sürekli Kaygı Düzeylerinin Karşılaştırılması. Spor Yönetimi ve Bilgi Teknolojileri Dergisi. 10(2), 13-21
- Dere, N. (2009). Annelerin Otistik Çocuklarını Kabul Etmeleri ile Otistik Çocukların Kardeşlerinin Kardeşlerini Kabulü Arasındaki İlişki. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Ergül C., Baydık B. ve Demir Ş. (2013). Özel Eğitim Öğretmen Adaylarının ve Öğretmenlerinin Zihin Engelliler Öğretmenliği Lisans Programı Yeterliliklerine İlişkin Görüşleri. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri. 13(1), 499-522.

- Gönüldaş H. (2017). Özel Eğitim Öğretmen Adaylarının ve Öğretmenlerinin Öz Yeterlik Algıları ile Kaygı ve Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Eskişehir.
- Gülay A. (2017). Özel Eğitim Öğretmenlerinin Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrencilerin Dil Gelişimlerini Desteklemek Amacıyla Kullandıkları Yöntemler. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Harmankaya S. H. (2018). Özel Eğitim Alanında Çalışan Öğretmenlerin Mesleki Benlik Saygısı ve Umut Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Husen, T. (1994) "Research Paradigms in Education", in T. Husen, ve N. Postlethwaite, (Eds.), The International Encyclopaedia of Education (s. 5051-5056). Pergamon.
- Jasper, M. A. (1994). Issues in phenomenology for researchers of nursing. Journal of Advanced Nursing, 19, 309- 314.
- Karahan Ş. ve Balat G.U. (2011). Özel Eğitim Okullarında Çalışan Eğitimcilerin Öz-Yeterlik Algılarının ve Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. Sayı 29. Ocak 2011/I. ss 1-14.
- Karaman E. (2018). Özel Eğitime İhtiyacı Olan Çocuğa Sahip Anne Babaların Psikolojik Dayanıklılıklarının Yordayıcısı Olarak Sosyal Destek Algısı ve Benlik Saygısının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Konya.
- Kaya E. (2013). Özel Eğitim Kurumlarında Görev Yapan Meslek Dersi Öğretmenlerinin Yeterlilikleri (Özel Eğitim Uygulama Merkezi, İş Uygulama Merkezi, Mesleki Eğitim Merkezi). Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Kocaman A. (2018). Özel Eğitim Okullarında Çalışan Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeyleri ile Sınıf Yönetimi Becerileri Arasındaki İlişki. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Koçak V. (2014). Özel Eğitim İş Uygulama Merkezi (Okulu) Kademe III'de Görev Yapan Özel Eğitim ve Alan Dışı Mezunu Öğretmenlerin Mesleki Yeterliliklerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi. Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi. Özel Eğitim Anabilim Dalı. Konya
- Kutlu M. (2018). Ortaokullar ve Özel Eğitim Uygulama Okullarında Görev Yapan Müzik Öğretmenlerinin Özel Eğitime İhtiyacı Olan Öğrencilere İlişkin Görüşleri. Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Trabzon.
- Lichtman, M. (2013). Qualitative research in Education: A user's guide. Sage publications.
- MEB (1973). Milli Eğitim Temel Kanunu. Resmi Gazete. Sayı:14374
- MEB (1997). Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Resmi Gazete. Sayı:23011
- MEB (2014). Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Eğitim Kurumları Yönetici ve Öğretmenlerinin Norm Kadrolarına İlişkin Yönetmelik. Resmi Gazete. Sayı: 29034
- MEB (2018). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. Resmi Gazete. Sayı:30471.

- MEB (2018). 2023 Vizyonu. <http://2023vizyonu.meb.gov.tr/> Erişim Tarihi:07.01.2019
- Miller, S. (2003). Analysis of phenomenological data generatedwithchildren as research participants. *NurseResearcher*, 10(4), 68-82.
- Öğülmüş K. (2014). Alan Mezunu ve Alan Dışı Lisans Programlarından Mezun Özel Eğitim Öğretmenlerinin Mesleki Yeterliklerinin Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Konya.
- Özyürek M. (2008). Nitelikli Öğretmen Yetiştirmede Sorunlar ve Çözümler: Özel Eğitim Örneği. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. Bahar 2008. 6(2). 189-226.
- Patton, M. L. (2010). *Proposingempiricalresearch: A Guidetothe fundamentals*. Glendale, CA: Pyrczak Publishing.
- Wimpeny, P., ve Gass, J. (2000). Interviewing in phenomenologyandgroundedtheory: is there a difference? *Journal of Advanced Nursing*, 31(6), 1485-1492.
- Yazıcı, D. N. ve Durmuşoğlu, M. C., (2017). Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelerin Karşılaştığı Sorunlar ve Beklentilerinin İncelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 30 (2), 2017, 657-681
- Yıldırım A. (1999). Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi. *QualitativeResearchMethods*. Ortadoğu Teknik Üniversitesi. Eğitim ve Bilim Dergisi. egitimvebilim.ted.org.tr
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (1999) *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. 5 thPress. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yıldırım A. ve Şimşek H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, (6.Basım) Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Yıldırım A. ve Şimşek H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 9. bs. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, H. (2017). İlkokula Devam Eden Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ailelerin Çocuklarının Eğitimlerine Katılımlarının İncelenmesi. *Türkiye Eğitim Dergisi*. 2(2), 82-94
- Yılmaz, M. (2018). Alan Değişikliğiyle Özel Eğitim Okullarında Çalışan Sınıf Öğretmenleri İle Özel Eğitim Öğretmenlerinin Mesleki Doyum Düzeylerinin İncelenmesi: Mersin İli Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Mersin